

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА ПРИХИЛЬНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В ПОДЕБРАДАХ ЯК ПРИКЛАД ЄДНАННЯ УКРАЇНСТВА НА ЧУЖИНІ

У статті аналізуються досі невикористані документи і маловідомі матеріали про діяльність Товариства прихильників Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина). Зокрема, зазначається, що завдяки благодійній допомозі української діаспори наша молодь могла здобувати вищу освіту поза межами рідної землі.

Ключові слова: українська діаспора, жертвовність, вища освіта, благодійні товариства.

Серед значного масиву діаспорної літератури дуже мало наукових розвідок про діяльність різноманітних благодійних товариств, які допомагали українській молоді здобувати вищу освіту за межами рідної землі. По суті в Україні нічого не відомо про те, як прихильники Української господарської академії організовували збір пожертв для підтримки української студіюючої молоді. У той же час архівні матеріали й тепер доступні публікації дають можливість висвітлити цю проблему.

Підтримавши нашу політичну еміграцію після поразки визвольних змагань 1917 – 1921 років, чехословацька влада не тільки дозволила відкрити на своїй території українські вищі навчальні заклади, але й певний час надавала їм матеріальну допомогу. Скажімо, тривалий час Українська господарська академія (УГА) в м. Подєбрадах утримувалася виключно на кошти чехословацького уряду. Але в зв'язку з загальносвітовою кризою наприкінці 20-х років чехи зменшили дотації академії до суми, яка не давала можливості нормально продовжувати працю. Їхній уряд не знайшов за можливе дозволити новий прийом студентів до цього навчального закладу з 1932 року. Лише як компроміс погодився заснувати при академії Український технічно-господарський інститут заочного навчання за умови, що наше громадянство візьме на себе обов'язок повного його фінансового забезпечення. Цю роль українська еміграція поклала на Товариство прихильників УГА (ТПУГА), оскільки досвід річної діяльності його показав, що наше громадянство своїми матеріальними жертвами спроможне таку інституцію утримати. Але остаточною метою поряд із заочним навчанням стояло завдання відновити навчальну чинність самої УГА, бо наша еміграція хотіла "зорганізувати довкола ідеї збереження нашої національної політехніки більшу кількість українців та українських установ та організацій, які б стали джерелом фінансування цієї одиної вільної української високої технічно-господарської школи"¹.

Перші збори ініціаторів Товариства для допомоги УГА відбулися 20 червня 1931 року в Празі. Через п'ять днів на засіданні виконавчого комітету ТПУГА головою обрано проф. Матюшенка, заступником – проф. Гольдельмана і доц. Бочковського, Вирового – скарбником, доц. Лисянського – секретарем².

Тоді ж голова зборів Гольдельман "знайомить присутніх з тими точками наміченої чинності товариства, що, на його, думку, заслуговують на перших порах на найбільшу увагу: 1) притягнення до складу Товариства осіб, що своїм вступом у члени Товариства можуть позитивно вплинути на настрої ширшого загалу і заохотити його до підтримки Товариства, 2) намічення кандидатур районних уповноважених та краєвих головноуповноважених як на еміграції, так і в краю, 3) використання для цієї потреби кадрів наших інженерів, що служать по різних країнах, 4) підготовча акція в пресі, еміграційній та краєвій, 5) контакт з різними на-

ціональними організаціями – громадськими, професійними, культурними і інш., 6) широко закреслена інформаційна акція для ознайомлення з завданнями та чинністю Товариства усіх верств українського загалу, 7) випуск декларативної відозви як урочистого акту звернення Товариства до українського народу (відозва має бути підписана представниками Академії та Товариства), 8) технічна праця по уложенню картотеки адрес організацій та приватних осіб"³.

Обговоривши вказані пропозиції, було ухвалено визнати слушним проект та виконувати його, виходячи з реальних можливостей. Далі проф. Гольдельман пропонує звернутися до кількох осіб у Галичині закласти місцевий комітет допомоги УГА⁴.

Ініціатива створення філій ТПУГА в краю та в місцях масового розселення українців досить швидко знайшла підтримку. Так, лист від проф. Костя Мацієвича від 5 вересня 1931 року свідчить про заснування місцевим громадянством комітетів Товариства у Бухаресті і Чернівцях⁵.

Дізнавшись у жовтні 1931 про "започаткування акції утримання Української Господарської академії власними силами під гаслом – "Нарід – собі" – відділ Спілки інженерів і техніків емігрантів у Познані... щиро вітає цю ідею і зголошує свій вступ за члена Т-ва Приятелів УГА, а також закликає до підтримки цієї акції всіх к(олишніх) вихованців Академії, які ще не зголосили свого вступу в число членів Т-ва"⁶.

А головна управа Спілки інженерів і техніків у Польщі, заслухавши на своєму засіданні 20 жовтня відозву, "ухвалила придбати для спілки 1 пай в розмірі 10 американських долярів, які при цьому й долучаємо"⁷.

Тоді ж управа ТПУГА дякувала інженерові Івантишину за заснування комітету підтримки в Словаччині⁸.

Тож з огляду на такий поворот справи проф. Соломон Гольдельман уважав необхідним, враховуючи "сучасне заінтересовання підкарпатського населення справами національного шкільництва, звернутися до діячів Підкарпаття, прохаючи заснувати місцеві комітети підтримки академії. Кандидатом в уповноважені на Підкарпаття висовується д-р Іван Рихл. Проф. Матюшенкові доручається порозумітися з ним листовно"⁹.

Крім того, управа ТПУГА вирішила ініціювати створення своїх філій і за океаном. Користуючись перебуванням у Львові депутата парламенту Канади Михайла Лучковича, вона зверталася до нього 18 жовтня 1931 року: "... поки наші українські установи не перенесені на Підкарпаття і не обслуговують в повній мірі тамошнє українське населення. Стан цей мабуть слід поважати за переходовий, і українські культурні чинники на Підкарпаттю вже роблять дещо в напрямі залагодження цього питання. Але "поки сонце взійде, роса очі виїсть". Академію слід зберігти в її сучасному стані дієвої вільної високої національної політехніки, поки складне політичне питання перенесення її на український терен буде вирішено.

От цю мету і поставило собі наше товариство. Ми хочемо забезпечити фінансування Академії коштами самого українського суспільства по цілім світі. Конкретно беручи, хочемо ми найти ТРИ ТИСЯЧІ українських громадян, спілок, громад, кооператив, установ, котрі погодились би вносити щорічно ДЕСЯТЬ ДОЛЯРІВ на удержання Академії. Цього вистачило б як додатку до тієї субвенції, яку наша школа, при умові успіхові цієї української самопомогової акції, буде й надалі діставати від правительства Чехословацької Республіки.

...Чи не почали б Ви, пане после, для себе можливим, заініціювати утворення в Канаді КОМІТЕТУ ПІДТРИМКИ УГА, котрий, як це робиться в Європі, перебравши на себе приваблення членів та коштів на удержання української політехніки в Чехословаччині, тої високої школи, яка до цього часу обслуговувала Галичину, Волинь та інші українські землі фахівцями-інженірами, і яка і надалі мусіла б цю свою високу національну місію виконувати"¹⁰.

Водночас члени управи зачинають виїжджати на місця українського розселення, аби активніше пропагувати свою ідею. Так, 6 листопада 1931 року заступник голови управи С. Гольдельман "ділиться своїми враженнями з подорожі до Братислави, інформуючи про розмови з представниками "Спілки інженерів на Словаччині". Ці розмови виявили прихильне відношення з боку членів Спілки до справи Товариства і бажання цю справу всіляко підтримувати"¹¹.

Тоді ж приймаються до складу Товариства на основі заяв: 1) Безпалко Йосип (Подєбради), 2) Овсійко Микола (Подєбради), 3) Балабан Яків (Подєбради), 4) Якерсон Семен (Кваси), 5) Антончук Діомед (Буковина), 6) Зарицький Богдан (Хуст), 7) Роздобудько Іван (Нові Замки), 8) Бучинський В. (Нижній Творижець), 9) Зінченко Михайло (Желобуза), 10) Яремкевич Петро

(Ужгород), 11) Кононенківна Харитя (Прага), 12) Мако Сергій (Прага), 13) Петлюрова Ольга (Франція), 14) Літвицький Микола (Вишка), 15) Спілка українських інженерів та техніків у Польщі, 16) Спілка укр. інженерів у Познані. 13 листопада 1931 року – Августин Волошин, Михайло Біліченко з Ужгорода. 20 листопада – інженер Леонід Романюк з Мукачева і учитель Володимир Зазимко з Тереблї¹².

У листі до визначного українського громадянства в листопаді 1931 року управа Товариства зазначала, що "ми будуємо наші розрахунки не так на спонтанний вияв національної свідомости та жертвенности вибраних верств українського суспільства, як в головній мірі на активну, чинну підтримку нашої акції зі сторони визначніших громадян на місцях, з боку чільних поводитирів українського громадянства.

Тому прямуємо до того, щоби в кожному більшому осередкові був заснований КОМІТЕТ ПІДТРИМКИ УГА яко автономна в своїй чинности філія нашого товариства, яка має приваблювати увагу місцевого громадянства до нашої справи та зискувати нових членів-співучасників акції піддержки ідеї існування УГА"¹³.

Чимало діячів нашої еміграції не тільки самі підтримували українське студентство на чужині, але й підказували шляхи наповнення його каси. Колишній чільний діяч в Уряді УНР Х.Лебідь-Юрчик, котрий узявся щороку перераховувати по 25 золотих для Товариства, радив 2 січня 1932 року управі ТПУГА: "Тут, на Волині, ... є наш досить заможний громадянин інженір комунікації Тищенко, який(власне дружина його) має до 6000 десятин доброї землі на Волині. Він без труднощів для себе міг би вплачувати на утримання Академії значну суму – десятки тисяч злотих. Правда, є він скупий, але коли б за цю справу взявся інженір С.П.Тимошенко, його шкільний товариш, то Тищенко не одмовив би солідної суми; знає його й Д.І.Дорошенко"¹⁴.

Тобто в складний для української еміграції 1932 рік, пов'язаний з дуже сумними споминами, оскільки саме тоді уряд Чехословаччини ліквідував допомогу для українських високих шкіл, велике значення для нашого національного відродження був сам факт творення широкої підтримки у середовищі нашого еміграційного громадянства. Тим паче, що тоді всі три східногалицькі й волинське воєводства заборонили перевести публічну збірку у фонд студентської допомоги. Тож за умови підвищення оплати за навчання якраз у цей час, загальної фінансової кризи воно, позбавлене всіляких допомог, якими користувалися студенти інших націй, могли сподіватися лише на допомогу власного громадянства. А воно й справді вирішило не допустити, аби сотні чи навіть десятки молодих людей змушені були перервати або й зовсім покинути студії у вищих навчальних закладах. З огляду на таку критичну ситуацію Товариство прихильників освіти у Львові проголосило вересень 1932 року місяцем українського студента. У своєму зверненні до українства воно просило: "Пришліть бодай один сотик на "Фонд допомоги українському студентству", а допоможете цим способом десяткам наших студентів продовжити й скінчити студії"¹⁵.

І відгуки не барилися. Так, у своєму листі до Інституту заочного навчання при УГА голова Спілки українських інженерів та техніків у Франції В.Никитюк 17 січня 1933 року зазначав, що має за шану запропонувати свої послуги "щодо пропаганди завдань Інституту та збільшення його слухачів серед української еміграції у Франції та зорганізування осіб, перебуваючих у Франції, що записалися до Інституту"¹⁶.

Виявилось також, що ті особи, які за своєю освітою могли бути навчатися в українському інституті, є "слухачами різних французьких або російських технічних курсів. Отже, приходиться Управі Спілки вишукувати людей, які могли б бути слухачами Інституту, та прикласти багато праці, щоби їх переконати в користи від Інституту. Має також велике значіння те, що люде відвикли від якоїсь інтелектуальної праці(наша еміграція у Франції складається переважачою з робітників) і неохоче та можливо, і не в стані зараз приступити до цієї праці. Прикладом цього можуть служити ті заходи, які робляться Управою Спілки, щодо організації різних технічних викладів. На ці виклади наші емігранти вчащають неохоче. Виявляється необхідність поступової впертої підготовки людей, щоби їх зацікавити чимось, що є поза рамками політики і т. и. і що є блище до їхнього фаху та користи"¹⁷.

З огляду на це управа Спілки вирішила зареєструвати всіх українських робітників у Франції, зацікавити їх щодо набуття спеціальностей, зрештою "прикласти всіх зусиль, щоб збудити у них бажання до науки та поступу професії"¹⁸.

Плануючи свою діяльність на 1933 – 1934 навчальний рік, зазначалося в документах управи ТПУГА, "обтяжені великою турботою за дальше формальне існування УГА, з одного боку, та погрозою зменшення матеріального забезпечення персоналу її", що збільшувало та ускладнювало завдання ТПУГА, ставило його перед необхідністю великого напруження сил, щоб тим небезпекам можна було запобігти, наслідки їх пом'якшити, до нових умов пристосуватися у такий спосіб, щоб формально зберегти УГА та "успроможити дальшу чинність УТГІ". А ці завдання реальними були лише за умови, що ТПУГА зможе перебрати на себе повністю фінансування обох цих інституцій хоч би в найскромніших розмірах¹⁹.

Поряд з цим намічалось також розпочати "переговори про здійснення ідеї закладання КУРАТОРІЇ з представників громадянства та професури УГА, яка б надалі турбувалась про долю та інтереси обох шкіл", поставивши першим завданням і головною турботою її витворити умови до перенесення УГА на рідні землі²⁰.

15 серпня 1934 року управа ТПУГА зверталася до українського громадянства: "Є найвищий час переглянути промахи та помилки, яких ми допустилися під час нашої боротьби та які привели до прогри наших визвольних змагань. Мабуть чине найбільшою хибою було те, що наш нарід не виявив у відповідний мент ОРГАНІЗОВАНОГО ЧИНУ і за це приносить тепер страшні жертви під утисками наших ворогів.

Недостача організованості йде в парі з недостачею освічених і свідомих своєї ролі в національному відродженню людей. Цю прогалину нашого народнього життя мусимо ми за всяку ціну виповнити, бо інакше і при слідуєчому(можливо, вже не так далекому) бою програємо знову нашу боротьбу. Історія є ще для нас милостива в тому, що завдяки загальній нестабільності політичного життя в цілому світі справа українська може кожної хвилини виринути на поверхню європейських і світових справ і стати актуальною не тільки для нас, а і для цілого світу. Мусимо одначе твердо пам'ятати, що цей великий зудар ріжних сил ставить на меті остаточне приведення до сталого стану в Європі. Тому то наше положення на довший час определеться тим, як ми з цього конфлікту вийдемо. А це знову залежить від того, як ми будемо підготовлені.

Питання осередку національної високої школи, який виховує національно й державно думаючих та підготовлених до керування у всіх галузях національного життя людей, стоїть перед нами у всій своїй величині. Підготовка відповідних кадрів цих людей або їх недостача може бути для нас питанням бути чи не бути. Це чудово розуміють чужі сили, що господарюють на наших теренах і всякими шляхами не допускають до організації на наших землях УКРАЇНСЬКИХ ВИСОКИХ ШКІЛ²¹.

І треба наголосити, що такі звернення давали відчутні результати. Скажімо, на перше січня 1936 року серед найбільших жертводавців значилися: Яків Макогін – 2972 чеських крон, Кузьма Безкровний – 1512, Лука Бич – 1512, Сергій Бородаєвський – 1472, Ольгерд Бочковський – 1512, П. Гайківський – 340, Дмитро Геродот – 1010, Іван Горбачевський – 1063, проф. Л.Грабина – 1170, інженер Є.Гузар – 1330, Громадський комітет в Омекурі – 1053, Соломон Гольдельман – 1512, інженер Григорій Денисенко – 1456, М.Дзерович – 1058, "Дністер" (Львів) – 1020, проф. М.Добриловський – 1512, Земельний банк гіпотетичний – 1008, проф. Василь Іванис – 1148, "Карпатія" (Львів) – 1054, Ф.Карпенко – 1372, доцент О.Коваленко – 1512, О.Козловський – 1456, С.Колубаїв – 1002, проф. С.Комарецький – 1512, інженер І.Кукшин – 1280, Василь Кучеренко – 1527, М.Левитський – 1140, М.Ліскевич – 1060, Ольга Петлюра – 1699, О.Плітас – 1036, інженер Є.Плющ – 1147, лектор В.Приходько – 1484, П.Сабатин-Бердин – 1006, лектор В.Сапіцький – 1512, Володимир Старосольський – 1550, професор Володимир Тимошенко – 1269, інженер С.Тищенко – 1054, Українська громада в Гавані – 764, Українська громада в Кишиневі – 252, Українська громада в Шалеті – 1619, Українська громада в Греноблі – 575, Українська громада в Брюсселі – 338, Українська громада в Римі – 225, Українське об'єднання в ЧСР, Український жіночий союз у Празі – 630, Український клуб у Варшаві – 336, Українське лікарське товариство у Львові – 1. 032, Український науковий інститут у Варшаві – 1.047, Український науковий інститут у Берліні – 333, Українська національна рада в Бельгії – 339, Українське правниче товариство у Варшаві – 404, Українське товариство допомоги студентам вищих шкіл Варшави – 1251, Українське технічне товариство (Львів) – 215, Український Центральний комітет – 715, учні Мукачівської торговельної академії – 226,

проф. Іван Фещенко-Чопівський – 1166, проф. В.Чередиїв – 1262, інженер В.Шевченко – 1091, проф. І.Шереметинський – 1512, проф. Л.Шрамченко – 1344, усього – 178814 крон²².

Доречно додати: в 1936 році до складу товариства входило 346 членів, 289 осіб і 57 організацій. Членство в товаристві тоді визначалося трьох категорій: : 1) члени-протектори з внеском 100 американських доларів щорічно, 2) звичайні члени з річним внеском у 240 чеських крон або 10 американських доларів і 3) члени-жертводавці з внеском 72 чеські крони або 3 американських долари. Для дрібних пожертв засновано спеціальний фонд під назвою "Фонд української політехніки"²³.

Відтак діяльність товариства давала можливість здійснювати задумане: творити українську національну політехніку на чужині. Ольгерд Бочковський писав у травні 1936 року: "ТПУГА – це одна з утопій українського життя, що здійснюється на наших очах. Це товариство повстало, щоб урятувати Подєбрадську Господарську Академію перед небезпекою безслідної ліквідації. Мовляв, було – та минулося. Фундатори ТПУГА мали на думці заховати живою традицію української національної політехніки, заки обставини дозволять перенести її кудись на рідні землі... ТПУГА народилася, коли хвиля світової кризи за океаном почала перекидатися в Європу. Ця криза завалила не одну стару установу. Чи ж було справді утопією закладати на еміграції нову культурну інституцію, що апелювала до грошової жертвенності українського громадянства, матеріально погано забезпеченого взагалі, а до того ще після війни скрізь дуже виснаженого?!

А проте ТПУГА знайшло розуміння й відгомін скрізь, де лише живуть українські люди. Хоча це товариство не політичне й суто культурне за своїм завданням, воно фактично стало соборницьким, завдяки всенаціональній його меті. На своєму прапорі ТПУГА викинуло гасло: "Українська політехніка". Домагання начебто суто культурне, проте наявного всенаціонального значіння. Адже ж поневолена нація, щоб визволитися й головню втримати свою державну самостійність, потребує фахівців у всіх ділянках громадського життя. Розбудова нації немислима без техніків: техніків суспільного вишколу. Таку модерну політехніку мають на увазі організатори ТПУГА"²⁴.

Виступаючи на ІУ з'їзді ТПУГА 14 лютого 1937 року проф. Борис Мартос від імені дирекції УТГІ наголосив, що "без цих дотацій, не дивлячись на прибутки з студентських такс та інших надходжень, Інститут на зміг би працювати й розвиватися". Проф. Б.Мартос звертає увагу на ту обставину, що в той час, коли більшість студентів УТГІ походять з краю, пожертви до Товариства в більшості впливають від емігрантів. В цьому промовець вбачає здійснення засади соборности. Одні дають кошти, щоб другі вчилися й учили інших. Особливо проф. Мартос підносить значіння подорожі Голови ТПУГА до Канади, яка принесла для УТГІ такі великі моральні й матеріальні успіхи. Як результат цієї подорожі УТГІ поширює свою чинність відкриттям Високої школи політичних наук (ВШПН), високих курсів Громадської Агрономії, технікуму сільськогосподарської промисловости і іншими дрібними фаховими курсами. Далі проф. Мартос наводить окремі епізоди з чинности УТГІ, підкреслює жертвенність професорського персоналу, який провадить навчання без оплати, та технічного персоналу, який працює за дуже скромну плату"²⁵.

Особливого значення діяльність ТПУГА набула в той час, коли на Закарпатті почала відроджуватися українська державність. Багато українців тоді вважали за честь підтримати власну політехніку. Так, 24 січня 1939 року Іван Танчак з Вінніпегу писав до О.Бочковського: "Визнаючи велику вартість Української політехніки для українського народу, головню тепер, коли твориться Українська Держава, яка потребуватиме в своїй будові людей зі спеціальним технічним заняттям – посилаю на цілі політехніки свою скромну жертву(членську вкладку) в сумі 10(десять) долярів"²⁶.

Тоді реально вирінає завдання перенести на Закарпаття українську політехніку. 22 лютого 1939 року заступник голови ТПУГА Віктор Сапіцький повідомляв Ларису Марголіну-Гансен, одержавши від неї 10 доларів: "Нині чинність нашого Т-ва зосереджується майже виключно на полагодженні двох справ: 1) перенесення УТГІ в Карпатську Україну та 2) відновлення чинности Української Господарської Академії чи самостійно, чи у вигляді Господарського факультету Університету в Карпатській Україні. Переговори з відповідними чинниками дотепер були надійними і можна сподіватися, що обидві справи будуть полагоджені позитивно"²⁷.

На жаль, омріяне не збулося. 25 квітня 1939 року О.Бочковський писав до Івана Данильчука в Едмонтон: "Наші надії на Закарпаття були трагічно заведені. Проте немає сенсу вішати голови. Навпаки, мусимо подвоїти наші сили та продовжувати нашу працю далі. Це – національний наказ менту. Тому ми рішили продовжувати нашу роботу в нашій школі в надії, що дочекаємося проте той хвилини, коли її можна буде перенести кудись на звільнені рідні землі. Всеодно куди й коли. Думаємо, що тими змінами, які зайшли навкруги нас, нічого не змінилося щодо нас і що ми зможемо й далі працювати так, як досі. Наша справа національна та в першу чергу культурна, тому ледве чи можуть бути якісь заперечення щодо неї"²⁸.

Тому українське громадянство продовжувало збирати кошти, пересилаючи їх на потреби нашого студентства. 12 травня 1939 року В.Сапіцький писав до Василя Буряника в Канаді: "Незалежно від місцевої політичної ситуації Інститут ані на хвилину не припиняв своєї праці, а навпаки продовжував як навчальну чинність, так і продукцію підручників. Проте, як не дивно, але деякі перебої в праці Інституту відбувалися саме в період найкращої української кон'юнктури, бо більшість наших професорів, а навіть подекуди й технічний персонал, мусіли бути взяті участь у культурній, а то й політичній розбудові Карпатської України. Та після відомих подій все це знову повернулося до Подєбрад і тепер все вже входить тут у нормальну колію й навіть більше того: в деяких ділянках нашої роботи є перспективи на поширення й збільшення, як наприклад, щодо писання нових підручників...

Але на перешкоді праці Інституту стали моменти матеріального характеру. Мусимо зазначити, що протектори Чехії поведуться щодо нас чемно й взагалі не встряють у справи українських культурних установ. А поза тим якоїсь матеріальної підтримки чекати від них тим часом немає жадних підстав. Що торкається чехів, то треба сказати, що останні події до певної міри зіпсували колишні відносини, й від них також не можемо розраховувати на допомогу. Отже, мусимо твердо триматися й тепер нашої старої позиції: "Нарід – собі" й розраховувати лише на українське громадянство"²⁹.

На той час інститут мав 1067 студентів. Студіююча молодь походить з усіх кінців світу, куди тільки доля закинула українців, але головна маса – майже 75% – з Галичини, Волині, Холмщини, Полісся, Буковини, Бессарабії й Карпатської України³⁰.

З початком Другої світової війни інститут у Подєбрадах втратив майже всіх студентів, що було катастрофою. Осінь 1939 року була одним із найтяжчих моментів в житті УТГІ, бо кінець, здавалось, неминучий. І все ж він не прийшов.

У листі від 6 листопада 1939 року до інженера Миколи Гайдака керівництво УТГІ наголошувало: "Коли б не прийшла була часткова одноразова грошова допомога в сумі 5.000 кор. від Президента Карпатської України о. др. А.Волошина, то Інститут стояв би перед загрозою повного припинення своєї чинності. На жаль, матеріальні можливості у п. Президента др. А.Волошина є обмежені, а потреб різних є багато"³¹.

У листі до Миколи Гайдака від 30 грудня 1939 року керівники Управи ТПУГА писали: "після відомих вам подій останніх місяців на теренах Вел. Німеччини опинилося багато тисяч нових біженців-українців. Як переказують біженці, на зах. Україні такий режим, що люди, особливо ж молодь та інтелігенція, тікають сюди, до Німеччини, масами. Як нас інформують, у самому Кракові зібралося понад 4.000 українських студентів, по інших містах і селах при кордоні так само багато студіюючої молоді перебуває на біженському положенні. Правдоподібно, що й наші студенти й курсанти з Галичини й Волині в більшості вже знаходяться по цей бік кордону, бо багато з них уже відновлюють зв'язок з нашою школою"³².

Навпаки, 1940-й рік започаткував нову блискучу сторінку в житті українських Подєбрад, коли стільки багато зголосилося, що Інститут міг відновити й впевнити свою матеріальну базу та розпочати й поширити навчальну чинність. Коли попередні роки давали УТГІ пересічно 160 нових студіюючих, то 1940 – понад 400. До видавництва УТГІ посипалось стільки замовлень, що його технічний апарат, не розрахований на таку кон'юнктуру, мусів прикладати багато зусиль, щоб задовольнити своїх інтересантів"³³. Відтепер утримувався інститут винятково навчальними таксами та дотаціями ТПУГА. Ці дотації покривали приблизно половину бюджету інституту й склалися з пожертв, що надходили з усіх частин світу, де були українці. І навчалися в ньому під час воєнної завірюхи українці з усіх усюд.

Наприклад, робітник з Німеччини Юрій Турик писав до ректора УТГІ 10 квітня 1944 року:

"Після довгої перерви (аж 2 роки!) мені знову вдалося відновити свою освіту. В такім разі рахую себе одним з найщасливіших серед українців по всій Німеччині. Та й справді! в такий невиносно тяжкий час, коли люди зоставляють всі свої особисті стремління і забувають не лише про свою освіту, але навіть і про самих себе та безоглядно фізично працюють, я маю можливість отримувати лекції своїх ще порівняно з іншими невеликих досягнень.

Всім тілом і розумом, не шкодуючи сил і зоставляючи їх трохи лише для тримання себе самого на ногах в час необхідної фізичної праці, я віддаюсь студіюванню лекцій Вашого Інституту, тепер так святого для мене. У своїй особі цим я буду намагатись доказати світові невичерпну і могутню силу волі і творчу енергію українського типа людей. Не звертаючи уваги ні на які обставини, в яких зараз перебуваю, і в які може кинути мене невблаганна доля, я холодно, не кваплячись, оцінюю своє положення і рішуче берусь за плуг і перо.

Хоч гірко буде моїй руці після денної праці за плугом братись щовечора за перо, та в ім'я "українці на поприщі науки і боротьби за своє існування" вона мусить кров'ю і потом володаря ложити на папері все нові й нові рядки, студіюючого науку нещасного курсанта"³⁴.

Усі ті українці, котрі одержали можливість здобути вищу освіту в УТП, мали завдячувати насамперед управі ТПУГА, яка постійно піклувалася про їхнє матеріальне забезпечення та професорсько-викладацького складу. У вступному слові до бюлетеня Товариства перший його голова проф. Борис Матюшенко писав: "Ми були свідомі того ризику, яке беремо на себе, коли б українське громадянство не відгукнулося на наш заклик, коли б воно виявило б байдужість до справи збереження української високої господарсько-технічної школи, був би це не лише неуспіх ще одної української акції, але й непотрібний блямаж перед очима чужих, який тільки б пошкодив Академії

...Українське громадянство жваво відреагувало...

Таким чином розпочата наша справа стає дійсно всенаціональною, принаймні справою всього українського громадянства на західньо-українських землях та на еміграції, – і це є запорука її успіху... Це є шлях загальнонаціональної праці"³⁵.

Саме цей чин ТПУГА дав можливість не тільки створити міцну традицію для української технічно-господарської освіти, яка жила й діяла, не дивлячись на всі злидні нашого життя, всі підступні спроби нерозбірливих у своїх заходах ворогів, а й гуртувати світове українство, що відгукнулося на заклик творити національну політехніку.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). Ф. 3796. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 16.

² Там само. – Спр. 2. – Арк. 2.

³ Там само. – Арк. 3.

⁴ Там само. – Арк. 6.

⁵ Там само. – Арк. 10.

⁶ Там само. – Спр. 21. – Арк. 3.

⁷ Там само. – Арк. 5.

⁸ Там само. – Спр. 2. – Арк. 14.

⁹ Там само. – Арк. 15.

¹⁰ Там само. – Спр. 21. – Арк. 4 зв.

¹¹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 21.

¹² Там само. – Арк. 22, 23, 25, 27.

¹³ Там само. – Спр. 13. – Арк. 1.

¹⁴ Там само. – Спр. 21. – Арк. 2.

¹⁵ Там само. – Ф. 3569. – Оп. 1. – Спр. 13. – Арк. 24.

¹⁶ Там само. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 4.

¹⁷ Там само. – Арк. 6.

¹⁸ Там само. – Арк. 6 зв.

¹⁹ Там само. – Спр. 4. – Арк. 43.

²⁰ Там само.

²¹ Там само. – Спр. 13. – Арк. 16.

- ²² Бюлетень Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії. – 1936. – Ч.4. – С.5 – 8.
- ²³ Український тиждень (Подєбради). – 1936. – 1 червня.
- ²⁴ Бюлетень Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії (Прага). – 1936. – Ч.5. – С.1.
- ²⁵ ЦДАВОВУ: Ф.3796. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.131.
- ²⁶ Там само. – Спр.30. Арк.8
- ²⁷ Там само. – Спр.27. – Арк.54.
- ²⁸ Там само. – Арк.32.
- ²⁹ Там само. – Арк.42.
- ³⁰ Там само. – Арк.44.
- ³¹ Там само. – Спр.00. – Арк.11.
- ³² Там само. – Арк.13.
- ³³ Там само. – Оп.2. – Спр.244. – Арк.2.
- ³⁴ Там само. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.37.
- ³⁵ Бюлетень Управи Товариства Прихильників Української Господарської Академії (Прага). – 1932. – Ч.1. – С.1.

В статье анализируются донныне неиспользованные документы и малоизвестные материалы о деятельности Общества сторонников Украинской хозяйственной академии в Подєбрадах (Чехословакия). В частности, указывается, что благодаря благотворительной помощи украинской диаспоры наша молодежь могла получать высшее образование за пределами родной земли.

Ключевые слова: украинская диаспора, жертвенность, высшее образование, благотворительные общества.

In the article unknown documents and little known materials about activity of the Society of supporters of the Ukrainian economic academy in Podedbradakh (Czechoslovakia) are analyzed. In particular, specified, that due to the eleemosynary help of Ukrainian Diaspora our young people could get higher education outside native land.

Key words: Ukrainian Diaspora, thank-offering, higher education, charity.